

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 4-son

VOLUME 5 / ISSUE 4 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.4.

Crossref
Content
Registration

ISSN: 2181-1938

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

“Jurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O‘zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatidan o‘tkazilgan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro‘yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko‘paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo‘yicha mas‘ul:

O. Choriyev

Muharrirlar:

E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:

M. Tursunov

Texnik muharrir:

U. Sapayev

Dizayner:

D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahri, Sayilgoh ko‘chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnom

№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 25-avgustda bosmaxonaga topshirildi.

Qog‘oz bichimi: A4.

Shartli bosma tabog‘i: 26

Adadi: 100. Buyurtma: № 157.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.

Bosmaxona manzili:

100047. Toshkent shahri,

Sayilgoh ko‘chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR

B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo‘yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O‘RINBOSARI

J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig‘i, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

MAS‘UL MUHARRIR

N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O‘zbek tili va adabiyoti kafedrasini mudiri, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY‘ATI A‘ZOLARI

J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

X. Xayitov – O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat siyosati va boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

I. To‘raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

S. Xolboyev – O‘zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

J. Ne‘matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo‘yicha falsafa doktori (Toshkent, O‘zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O‘zbekiston)

**УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ
ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ**

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:

О. Чориев

Редакторы:

Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев,
К. Абдувалиева, Й. Махмудов,
М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:

М. Турсунов

Технический редактор:

У. Сапаев

Дизайнер:

Д. Ражапов

Адрес редакции:

100047. Город Ташкент,
улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство

от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию
25.08.2025.

Формат бумаги: А4.

Усл. п. л. 26. Тираж: 100 экз.

Номер заказа: 157.

Отпечатано в типографии

Ташкентского государственного
юридического университета.

100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный
юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственной политики и управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и.о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

**FOUNDER: TASHKENT STATE
UNIVERSITY OF LAW**

“Yurisprudensiya” – “Юриспруденция” – “Jurisprudence” legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:

O. Choriev

Editors:

E. Sharipov, E. Yarmolik, E. Mustafaev,
K. Abduvalieva, Y. Makhmudov,
M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:

M. Tursunov

Technical editor:

U. Sapaev

Designer:

D. Rajapov

Editorial office address::

100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate

№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 25.08.2025.

Paper size: A4.

Cond.p.f: 26.

Units: 100. Order: № 157.

Published in the Printing house of
Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Policy and Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.01 – DAVLAT VA HUQUQ NAZARIYASI VA TARIXI. HUQUQIY TA'LIMOTLAR TARIXI

11 AXMEDSHAYEVA MAVLYUDA AXATOVNA

Ijtimoiy davlat va uning belgilari: ayrim nazariy-huquqiy masalalar

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

21 NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH

Davlat-fuqarolik jamiyati muloqoti: nazariy-huquqiy tahlil va zamonaviy tendensiyalar

30 NURMAMATOVA NOILA DONIYOROVNA

Konstitutsiyaviy sudlarda raqamli transformatsiya: imkoniyatlar va xavflar

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

38 YAKUBOV AXTAM NUSRATULLOYEVICH

Raqamli aktivlar tushunchasining evolyutsiyasi va ularni huquqiy tartibga solishning qiyosiy tahlili

49 TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH

Universitetlar va ilmiy tadqiqot muassasalariga qarashli intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirishning huquqiy xususiyatlari

59 ABDUQODIROV ABDURAUF BAXODIR O'G'LI

Yuridik shaxs shaxsiy qonuniga nisbatan ekspluatatsiya markazi mezonini qo'llash muammolari

66 PO'LATOV TEMURBEK G'AYRATJON O'G'LI

Moliyaviy texnologiyalar sektoridagi avtomatlashtirilgan raqamli shartnomalarda rozilik ifodasini huquqiy talqin etish muammolari

12.00.06 – TABIIY RESURLAR HUQUQI. AGRAR HUQUQ. EKOLOGIK HUQUQ

76 RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH

O'simlik dunyosini muhofaza qilish va undan foydalanishda ekologik me'yorlashning huquqiy jihatlar

84 KALDARBEKOV ASILJON OSPANOVICH

O'rmon fondi yerlarini barqaror huquqiy boshqarish bo'yicha xalqaro tajriba va uning O'zbekiston uchun ahamiyati

95 BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA

Xorijiy mamlakatlar va O'zbekistonda ekologik turizmni tartibga solishning huquqiy mexanizmlari: xalqaro tajribaning qiyosiy tahlili va moslashtirish yo'llari

108 OTAUBAYEVA AYGUL BAXRAMOVNA

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida ekologik huquqbuzarliklar uchun ma'muriy javobgarlikning yuridik tabiati va tamoyillari: Qozog'iston Respublikasi misolida qiyosiy-huquqiy tahlil

12.00.07 – SUD HOKIMIYATI. PROKUROR NAZORATI. HUQUQNI MUHOFAZA QILISH
FAOLIYATINI TASHKIL ETISH. ADVOKATURA

121 TO'YCHIYeva MALIKA BOTIR QIZI

Advokatlar kasbiy tayyorgarligining o'ziga xos xususiyatlari va uni takomillashtirish masalalari

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

128 NODIROV MUZAFFAR AXMADOVICH, TURSUNMURODOV KOMRON TURG'UN O'G'LI

O'zbekistonda oilaviy (maishiy) zo'ravonlik subyektining huquqiy tahlili: huquqiy bo'shliqni bartaraf etish

138 UTEBAYEV SALAMAT MAKSETBAY ULI

Kontrabanda jinoyati obyektiv belgilarining yuridik talqini

147 NURMANOV XOLBEK RAHMATILLA O'G'LI

Onlayn banklar faoliyati sohasida firibgarlikni kvalifikatsiya qilish masalalari

156 MA'MUROV SANJARBEK ILXOMOVICH

O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligida jamiyatdan ajratish bilan bog'liq bo'lmagan jinoiy jazolarning rivojlanish tarixi

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA
SUD EKSPERTIZASI

164 BAZAROVA DILDORA BAHADIROVNA

Voyaga yetmaganlarning uy qamog'ida saqlanishi: jamiyat xavfsizligi va bola manfaatlari o'rtasidagi muvozanat

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

175 G'AFUROVA NOZIMAXON ELDAROVNA, SAIDOV OLIM CHORIQULOVICH

Yangi O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning huquqiy jihatlar va muammolari

190 MUSAYEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

Dunyoda narkobiznesning rivojlanishi

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

199 AHMADJONOV MURODULLO NURALI O'G'LI

Korrupsiya: tahlil va choralar

209 MIRZAYEVA MOHINA SROJIDDINOVNA

Yo'l-transport infratuzilmasi loyihalarini amalga oshirishda korrupsiyaviy sxemalar: tahlil va yechimlar

221 RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH

Sharaflil yo'l sohibi, sudyalarning ustozl, odil va fidoyi rahbar

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.01 – ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА.
ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ

11 АХМЕДШАЕВА МАВЛЮДА АХАТОВНА

Социальное государство и его признаки: отдельные теоретико-правовые вопросы

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО.
ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

21 НАЗАРОВ ШАВКАТ НАЗАРОВИЧ

Диалог государства и гражданского общества: теоретико-правовой анализ и современные тенденции

30 НУРМАМАТОВА НОИЛА ДОНИЁРОВНА

Цифровая трансформация в конституционных судах: возможности и риски

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО.
СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

38 ЯКУБОВ АХТАМ НУСРАТУЛЛОЕВИЧ

Эволюция понятия цифровых активов и сравнительный анализ их правового регулирования

49 ТОШКАНОВ НУРБЕК БАХРИДДИНОВИЧ

Правовые особенности коммерциализации объектов интеллектуальной собственности, принадлежащих университетам и научно-исследовательским учреждениям

59 АБДУКОДИРОВ АБДУРАУФ БАХОДИР УГЛИ

Проблемы применения критерия центра эксплуатации в отношении личного закона юридического лица

66 ПУЛАТОВ ТЕМУРБЕК ГАЙРАТЖОН УГЛИ

Проблемы юридической интерпретации выражения согласия в автоматизированных цифровых договорах в секторе финансовых технологий

12.00.06 – ПРИРОДОРЕСУРСНОЕ ПРАВО. АГРАРНОЕ ПРАВО. ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ ПРАВО

76 РАЖАБОВ НАРИМАН ШАРИФБАЕВИЧ

Правовые аспекты экологического нормирования в охране и использовании растительного мира

84 КАЛДАРБЕКОВ АСЫЛЖАН ОСПАНОВИЧ

Международный опыт устойчивого правового управления землями лесного фонда и его значение для Узбекистана

95 БАЙТУРОВА АИДА НАБИЕВНА

Правовые механизмы регулирования экологического туризма в зарубежных странах и Узбекистане: сравнительный анализ и пути адаптации международного опыта

108 ОТАУБАЕВА АЙГУЛЬ БАХРАМОВНА

Юридическая природа и принципы административной ответственности за экологические правонарушения в законодательстве Республики Узбекистан: сравнительно-правовой анализ на примере Республики Казахстан

12.00.07 – СУДЕБНАЯ ВЛАСТЬ. ПРОКУРОРСКИЙ НАДЗОР. ОРГАНИЗАЦИЯ
ПРАВООХРАНИТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ. АДВОКАТУРА

121 ТУЙЧИЕВА МАЛИКА БОТИР КИЗИ

Особенности профессиональной подготовки адвокатов и вопросы её совершенствования

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

128 НОДИРОВ МУЗАФФАР АХМАДОВИЧ, ТУРСУНМУРОДОВ КОМРОН ТУРГУН УГЛИ

Юридический анализ субъекта семейного (бытового) насилия в Узбекистане:
преодоление правового пробела

138 УТЕБАЕВ САЛАМАТ МАКСЕТБАЙ УЛЫ

Юридическая интерпретация объективных признаков преступления контрабанды

147 НУРМАНОВ ХОЛБЕК РАХМАТИЛЛА УГЛИ

Вопросы квалификации мошенничества в сфере онлайн-банкинга

156 МАЪМУРОВ САНЖАРБЕК ИЛЬХОМОВИЧ

История развития уголовных наказаний, не связанных с изоляцией от общества,
в уголовном законодательстве Республики Узбекистан

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА,
ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

164 БАЗАРОВА ДИЛДОРА БАХАДИРОВНА

Домашний арест несовершеннолетних: баланс между защитой общества и
интересами ребёнка

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

175 ГАФУРОВА НОЗИМАХОН ЭЛЬДАРОВНА, САИДОВ ОЛИМ ЧОРИКУЛОВИЧ

Правовые аспекты и проблемы обеспечения продовольственной безопасности
в Новом Узбекистане

190 МУСАЕВ ДЖАМАЛИДДИН КАМАЛОВИЧ

Развитие наркобизнеса в мире

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

199 АХМАДЖОНОВ МУРОДУЛЛО НУРАЛИ УГЛИ

Коррупция: анализ и пути противодействия

209 МИРЗАЕВА МОХИНА СРОЖДИНОВНА

Коррупционные схемы при реализации проектов дорожно-транспортной
инфраструктуры: анализ и решения

221 РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ

Почётный проводник и наставник судей, справедливый и преданный своему делу
руководитель

CONTENTS

12.00.01 – THEORY AND HISTORY OF STATE AND LAW. HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

11 **AKHMEDSHAEVA MAVLYUDA AKHATOVNA**

Social state and its characteristics: some theoretical and legal issues

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

21 **NAZAROV SHAVKAT NAZAROVICH**

Dialogue between state and civil society: a theoretical-legal analysis and modern trends

30 **NURMAMATOVA NOILA DONIYOROVNA**

Digital transformation in constitutional courts: opportunities and risks

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

38 **YAKUBOV AKHTAM NUSRATULLOYEVICH**

Comparative analysis of the evolution of the concept of digital assets and their legal regulation

49 **TOSHKANOV NURBEK BAHRIDDINOVICH**

Legal aspects of the commercialization of intellectual property objects belonging to universities and research institutions

59 **ABDUQODIROV ABDURAUF BAKHODIR UGLI**

Issues of applying the exploitation center criteria to the personal law of a legal entity

66 **PULATOV TEMURBEK GAYRATJON UGLI**

Problems of legal interpretation of agreement in automated digital contracts in the financial technologies sector

12.00.06 – THE LAW OF NATURAL RESOURCES. AGRARIAN LAW. ENVIRONMENTAL LAW

76 **RAJABOV NARIMAN SHARIFBAYEVICH**

Legal aspects of environmental regulation in the protection and use of flora

84 **KALDARBEKOV ASILJAN OSPANOVICH**

International experience in sustainable legal management of forest fund lands and its significance for Uzbekistan

95 **BAYTUROVA AIDA NABIYEVNA**

Legal mechanisms of regulating ecological tourism in foreign countries and Uzbekistan: comparative analysis and ways of adapting international experience

108 **OTABAYEVA AIGUL BAKHRAMOVNA**

The legal nature and principles of administrative liability for environmental offenses in the legislation of the Republic of Uzbekistan: a comparative legal analysis with the Republic of Kazakhstan

12.00.07 – JUDICIAL BRANCH. PROSECUTOR'S CONTROL. ORGANIZATION
OF LAW ENFORCEMENT. ADVOCACY

121 TUYCHIEVA MALIKA BOTIR KIZI

Features of professional training of advocates and issues of its improvement

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

128 NODIROV MUZAFFAR AKHMADOVICH, TURSUNMURODOV KOMRON TURGUN UGLI

A legal analysis of the subject of the family (domestic) violence in Uzbekistan: bridging the legal gap

138 UTEBAYEV SALAMAT MAKSETBAY ULI

The legal interpretation of the objective elements of the crime of smuggling

147 NURMANOV KHOLBEK RAHMATILLA UGLI

Issues of qualification of fraud in the sphere of online banking

156 MA'MUROV SANJARBEK ILKHOMOVICH

History of the development of criminal punishments not related to separation from society in the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND
FORENSIC EXPERTISE

164 BAZAROVA DILDORA BAHADIROVNA

House arrest of minors: a balance between public safety and child's best interests

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

175 GAFUROVA NOZIMAKHON ELDAROVNA, SAIDOV OLIM CHORIQULOVICH

Legal aspects and problems of ensuring food security in New Uzbekistan

190 MUSAEV DJAMALIDDIN KAMALOVICH

Development of the drug business in the world

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

199 AHMADJONOV MURODULLO NURALI UGLI

Corruption: analysis and remedies

209 MIRZAEVA MOHINA SROJIDDINOVNA

Corruption schemes in the implementation of road transport infrastructure projects: analysis and solutions

221 RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH

Owner of the honorable path, mentor of judges, just and devoted leader

Kelib tushgan / Получено / Received: 15.07.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 15.08.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 25.08.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.4./IWAP9633

UDC: 347.211:004(045)(575.1)

RAQAMLI AKTIVLAR TUSHUNCHASINING EVOLYUTSIYASI VA ULARNI HUQUQIY TARTIBGA SOLISHNING QIYOSIY TAHLILI

Yakubov Axtam Nusratulloevich,
Toshkent davlat yuridik
universiteti prorektori,
yuridik fanlar doktori, dotsent
ORCID: 0000-0002-5138-5700
e-mail: akhtam.yakubov@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada zamonaviy raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanishi va global iqtisodiyotga integratsiyasining kuchayishi natijasida “raqamli aktivlar” tushunchasi xalqaro huquqiy munosabatlar tizimida markaziy o’rinni egallab borayotgani, ayni paytda raqamli aktivlarning dolzarbligi, raqamli huquqlar tushunchasining xilma-xilligi va raqamli aktivlarni samarali tartibga solishda rivojlangan mamlakatlar tajribasi, shuningdek, ularni faqat moliyaviy vositalarga bog’lash mumkin emasligi haqidagi nuqtayi nazarlar chuqur tahlil qilingan. Shu bilan birga, muallif maqolada O’zbekiston Respublikasi amaldagi qonunchiligida raqamli aktivlarni huquqiy tartibga solishda bartaraf etish zarur bo’lgan bo’shliqlar mavjudligi, xususan, O’zbekiston Respublikasi qonunchiligiga “raqamli aktivlar” atamasini aniqlashtirish va kengaytirish, ularning virtual mulk (mulkiy huquqlar) va mulkiy huquqlarga bog’liq virtual shaxsiy nomulkiy ne’matlar va huquqlarga ajratadigan yangi tasnifini joriy etish va ularni huquqiy tartibga solishga doir tegishli o’zgartirishlar kiritish zarurligini ta’kidlaydi. Bundan tashqari, maqolada “raqamli huquqlar (raqamli aktiv)”, “raqamli obyekt”, “virtual mulk”, “virtual o’yin mulki” tushunchalarining bir-biridan farqi, raqamli aktivlarni tartibga solish uchun fuqarolik qonunchiligidan foydalanish, shuningdek, blokcheyn texnologiyasi, uning asosida raqamli moliyaviy aktivlarni yaratish, joriy etish va ulardan foydalanish amaliyotini qayd etganda, raqamli moliyaviy aktivlar bajarishi mumkin bo’lgan barcha funksiyalarni hisobga olmasligi tadqiq qilingan. Xulosa qismida muallif tomonidan milliy va xalqaro huquqiy doktrina va tajriba O’zbekiston qonunchiligida raqamli aktivning huquqiy maqomini aniqlashga qaratilgan tahlillar o’tkazilib, milliy qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan takliflar ilgari surilgan.

Kalit so’zlar: raqamli aktivlar, kriptoaktiv, blokcheyn, virtual mulk, virtual valyuta, kriptovalyuta, tokenlar

ЭВОЛЮЦИЯ ПОНЯТИЯ ЦИФРОВЫХ АКТИВОВ И СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ИХ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ

Якубов Ахтам Нусратуллоевич,
доктор юридических наук, доцент,
проректор Ташкентского государственного
юридического университета

Аннотация. В статье рассматривается эволюция понятия «цифровые активы» в контексте стремительного развития современных цифровых технологий и усиления их интеграции в глобальную экономику. Отмечается, что данное понятие постепенно занимает центральное место в системе международных правовых отношений. Проведён глубокий анализ актуальности цифровых активов, многообразия трактовок категории «цифровые права», а также опыта развитых стран по эффективному правовому регулированию данной сферы. Подчёркивается, что цифровые активы не следует рассматривать исключительно как финансовые инструменты, поскольку их правовая природа значительно шире. Автор указывает на наличие правовых пробелов в действующем законодательстве Республики Узбекистан в части регулирования цифровых активов. В частности, подчёркивается необходимость уточнения и расширения содержания термина «цифровые активы», а также введения новой классификации, разделяющей их на виртуальное имущество (имущественные права) и виртуальные личные неимущественные блага и права, связанные с имущественными интересами. В связи с этим предлагается внести соответствующие изменения и дополнения в национальное законодательство для обеспечения комплексного правового регулирования цифровых активов. В статье также проводится анализ различий между такими понятиями, как «цифровые права (цифровой актив)», «цифровой объект», «виртуальное имущество», «виртуальное игровое имущество». Особое внимание уделяется применению норм гражданского законодательства для регулирования цифровых активов и исследованию возможностей и ограничений использования технологии блокчейн. Автор рассматривает вопросы создания, внедрения и использования цифровых финансовых активов на основе блокчейна, отмечая, что существующая правоприменительная практика не учитывает все потенциальные функции данных активов. В заключительной части статьи представлены результаты анализа национальной и международной правовой доктрины и практики, направленного на определение правового статуса цифровых активов в законодательстве Узбекистана. На основе проведённого исследования сформулированы предложения по совершенствованию национальной системы правового регулирования цифровых активов и интеграции её с международными подходами.

Ключевые слова: цифровые активы, криптоактив, блокчейн, виртуальное имущество, виртуальная валюта, криптовалюта, токены

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF THE CONCEPT OF DIGITAL ASSETS AND THEIR LEGAL REGULATION

Yakubov Akhtam Nusratulloevich,
Vice-Rector of Tashkent State University of Law,
Doctor of Science in Law, Associate Professor

Abstract. In this article, as a result of the rapid development of modern digital technologies and the strengthening of their integration into the global economy, the concept of “digital assets” occupies a central place in the system of international legal relations. At the same time, the relevance of digital assets, the diversity of the concept of digital rights, and the experience of developed countries in the effective regulation of digital assets, as well as views on the impossibility of linking them exclusively to financial instruments, are deeply analyzed. At the same time, the author notes in the article that there are gaps in the current legislation of the Republic of Uzbekistan that need to be eliminated in the legal regulation of digital assets, in particular, the need to clarify and expand the term “digital assets” in the legislation of the Republic of Uzbekistan, introduce a new classification that divides them into virtual property (property rights) and virtual personal non-property benefits and rights related to property rights, and make appropriate changes to their legal regulation. In addition, the article examines the differences between the concepts of “digital

rights (digital asset),” “digital object,” “virtual property,” and “virtual game property,” the use of civil legislation to regulate digital assets, as well as the fact that blockchain technology does not take into account all the functions that digital financial assets can perform when recording the practice of creating, implementing, and using digital financial assets based on it. In the concluding part, the author conducted an analysis of national and international legal doctrine and experience aimed at determining the legal status of digital assets in the legislation of Uzbekistan and put forward proposals aimed at improving national legislation.

Keywords: digital assets, crypto assets, blockchain, virtual property, virtual currency, cryptocurrency, tokens

Kirish

Zamonaviy raqamli texnologiyalar jadal rivojlanishi va global iqtisodiyot integratsiyasining kuchayishi natijasida “raqamli aktivlar” tushunchasi xalqaro huquqiy munosabatlar tizimida markaziy o‘rinni egallab bormoqda. Blokcheyn texnologiyasi, kriptovalyutalar, NFT (Non-Fungible Tokens), raqamli moliyaviy aktivlar va virtual mulk shakllari inson hayotining barcha sohalariga kirib kelishi munosabati bilan ularning huquqiy maqomini belgilash zarurati tobora oshib bormoqda. Jahon Banki ma’lumotlariga ko‘ra, 2023-yilga kelib raqamli aktivlar bozori 3 trln dollarga yetgan va bu ko‘rsatkich yiliga 35–40 foiz o‘sinh sur’atlari bilan rivojlanmoqda.

Raqamli aktivlarning dolzarbligi nafaqat ularning iqtisodiy qiymatida, balki zamonaviy jamiyatda fuqarolarning huquq va majburiyatlarini amalga oshirishda muhim vositaga aylanganligida namoyon bo‘lmoqda. COVID-19 pandemiyasi davrida raqamli texnologiyalarga o‘tish jarayoni tezlashdi va bugungi kunda odamlarning intellektual mulki, shaxsiy ma’lumotlari, moliyaviy resurslari ko‘p hollarda raqamli shaklda saqlanmoqda. Yevropa Ittifoqi Komissiyasining “Raqamli strategiya – 2030” dasturidan ma’lum bo‘lishicha, Yevropa aholisining 75 foizi raqamli xizmatlardan foydalanadi va ularning virtual mulki hajmi 2025-yilga kelib 500 mlrd yevroga yetishi prognoz qilinmoqda.

Xorijiy davlatlar qonunchiligida raqamli aktivlarni tartibga solish sohasida sezilarli yutuqlar qo‘lga kiritilmoqda. AQSh davlati

2022-yilda “Raqamli aktivlar bo‘yicha Prezident Farmoni”ni qabul qilib, raqamli dollarni joriy etish masalalarini ko‘rib chiqishni boshladi. Yevropa Ittifoqi esa 2023-yilda “Kripto-aktivlar bozorini tartibga solish to‘g‘risida”gi (MiCA) reglamentni qabul qildi. Singapur, Yaponiya, Shveysariya kabi davlatlar o‘zlarining raqamli aktivlar bo‘yicha kompleks qonunchilik bazasini shakllantirgan va “raqamli aktivlar xavfsizligi” sohasida ilg‘or tajribaga ega.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko‘rsatmoqdaki, raqamli aktivlarni samarali tartibga solish nafaqat innovatsion texnologiyalar rivojiga xizmat qiladi, balki fuqarolarning huquqlarini himoya qilish, soliq tizimini takomillashtirish va moliyaviy barqarorlikni ta’minlashda ham muhim rol o‘ynaydi. Masalan, Estoniya “e-Residency” dasturi orqali raqamli fuqarolik institutini joriy etgan va bu tajriba dunyo miqyosida keng targ‘ib qilinmoqda. Xitoy esa CBDC (markaziy bank raqamli valyutasi) joriy etishda peshqadam bo‘lib, 2022-yilga kelib 260 mln foydalanuvchiga ega bo‘lgan.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasi “Raqamli O‘zbekiston-2030” strategiyasi doirasida raqamli transformatsiyasini jadallashtirayotgan sharoitda raqamli aktivlarni huquqiy tartibga solish masalalari alohida ahamiyat kasb etmoqda. Mamlakatimizda kriptovalyutalar va blokcheyn texnologiyalarining huquqiy maqomi to‘liq belgilanmagan, “raqamli aktiv” tushunchasining qonuniy ta’rifi mavjud emas va bu sohada xalqaro standartlarga mos

keluvchi kompleks yondashuvni ishlab chiqish zarurati mavjud. Shu munosabat bilan, xorijiy davlatlar tajribasini o'rganish va milliy qonunchilikni takomillashtirish yo'llarini belgilash dolzarb ilmiy-amaliy masala sanaladi.

Internet shunday makonga aylanib bormoqdaki, uning doirasida ko'plab huquq subyektlari o'z huquqlarini amalga oshirmoqda va o'z majburiyatlarini bajarmoqda. Bu sharoitlarda virtual mulk – raqamli aktivlar miqdorining oshishi Internet olami uchun umumiy tendensiyaga aylanmoqda. Biroq hozirgi vaqtda fuqarolik huquqi doktrinasida "raqamli aktiv (kriptoaktiv)", "raqamli moliyaviy aktiv" kabi yangi raqamli mulk shaklining toifasi aniq belgilanmagan. Shu munosabat bilan, "raqamli aktiv"lar kabi hodisaning huquqiy tabiatini o'rganish dolzarb ko'rinadi. Bizningcha, "raqamli aktiv", "raqamli moliyaviy aktiv", "kriptoaktiv" bir ma'noni anglatib, ushbu maqola doirasida bir mazmunli raqamli mulk shakllari sifatida tushuniladi.

"Raqamli aktiv" atamasi ilmiy ishlarda deyarli kuzatilmagan. Fuqarolik huquqi fanida raqamli huquqlar va raqamli valyuta tabiatining o'zi olimlarda qiziqish uyg'otgan [1, 75–77-b.]. Shu bois, raqamli huquqni raqamli texnologiyalardan foydalanish va (yoki) raqamli ma'lumotlardan foydalanish holatlarida shakllanadigan munosabatlarni tartibga soluvchi alohida huquq sohasiga ajratish mumkinligi to'g'risida fikrlar bildirilgan edi [2, 450-b.]. Keyinchalik ma'lum bo'ldiki, "raqamli huquq" tushunchasi faqat raqamli valyutalar va moliyaviy aktivlarga nisbatan qo'llanishiga nisbatan kengroq tushuncha va uning tarkibiy qismlari hamda mazmuni ko'p qirralidir [3, 28–31-b.]. M. A. Rojkovaning fikricha, raqamli huquq bilan tartibga solinadigan munosabatlarning xilma-xilligi tartibga solish metodini aniqlash muammosini taqozo etadi, bu esa raqamli huquqni huquqning kichik tarmog'iga ajratish imkoniyati yo'qligini keltirib chiqaradi [4, 7–10-b.].

Raqamli aktivlarni moliyaviy qo'llash kesimida sivilist olimlar qiziqishi avvaldan

raqamli valyuta va uning tabiatiga qaratilgan edi. Ba'zi tadqiqotchilar raqamli valyuta xususiyatlarining pul bilan o'xshashligi haqida fikr yuritgan [5, 136–140-b.]. Biroq aksariyat tadqiqotchilar raqamli valyutani mulk toifasiga kiritishgan [6, 24–26-b.].

Raqamli aktivning turli ta'riflariga asosanib, quyidagilarni qayd etish mumkin. Birinchidan, raqamli huquqlar tushunchasi xilma-xilligi va ularni faqat moliyaviy vositalarga bog'lash mumkin emasligi haqidagi nuqtayi nazarlar ko'pchilik olimlar tomonidan tasdiqlandi. Qonun raqamli huquqlarning faqat ma'lum axborot tizimidagi pullik talablari yoki emissiya qog'ozlari aylanishi bilan bog'liq bir qismini ko'rishi bahsli masaladir. Ikkinchidan, raqamli aktiv ko'zda tutgan raqamli huquqlar predmeti pul, aniqrog'i, pullik talablar bo'lishi mumkin. Lekin adabiyotlarda pullik talabning mohiyatiga yagona yondashuv mavjud emas [7, 28–31-b.].

Keng ma'noda u ma'lum miqdorda pul mablag'ini topshirish majburiyatidan iborat. Tor ma'noda pullik talab qarz tushunchasi bilan bog'liq. E'tiborlisi, taqsimlangan reyestrda raqamli moliyaviy aktivlar ularning egasiga tegishli ekanligi to'g'risidagi yozuvlar amalda titul funksiyasini o'tashi va o'z-o'zidan subyektda istalgan vaqtda qayd etilgan raqamli aktiv bilan shartlangan moddiy pullarga nisbatan raqamli huquqlar mavjudligini anglatmaydi. Raqamli aktivni moddiylashtirish uchun pullik talabni taqdim etish kerak. Raqamli aktiv egasini axborot tizimi doirasida tuzilgan bitim ishtirokchisiga nisbatan kreditor yoki qarzdor deb taxmin qilish mumkin.

Yana bir jihatga e'tibor qaratish zarur. Raqamli aktiv qimmatli qog'ozlar emissiyasi, nodavlat aksiyadorlik jamiyatining ustav kapitalida ishtirok etish bilan bog'liq huquqlarning ifodasi ham bo'lishi mumkin. Ushbu holat korporativ huquq fani uchun yangilik sanaladi. Aksiyadorlik jamiyatining ustav kapitaliga kiritish mumkin bo'lgan badalning avvalroq mustahkamlangan ro'yxatini

to'ldiradi. Ta'kidlash kerakki, amaliyotda jamiyatning ustav kapitaliga raqamli valyutani kiritish holatlari bugungi kunda xorijiy davlatlarda keng tarqalmoqda.

N.S.Aleksandrovaning quyidagi fikrlariga to'liq qo'shilish mumkin: "Raqamli valyuta – bu to'lov vositasi sifatida qabul qilinishi mumkin bo'lgan va uning mulkdorlari oldida javobgar bo'lgan shaxs mavjud bo'lmagan elektron ma'lumotlardan iborat" [7, 28–31-b.]. Biz bu tushunchaning noaniqligini qayd etishga majburiy. Qonunchilikda undan to'lov vositasi sifatida foydalanish imkoniyatini tan olish raqamli valyutani pul tushunchasiga yaqinlashtirishi tabiiy. Qayd etish zarurki, qonuniy to'lov vositalari doirasini belgilash davlatning mutlaq vakolati hisoblanadi. Bu masalalar ommaviy-huquqiy tartib doirasida ko'rib chiqiladigan muammo sanalib, davlatning pulkredit tizimiga jiddiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bois ham, tarixda pul tizimi ustidan davlat nazorati faqat tanga zarb qilish monopoliyasi va fuqarolarning ulardan qonuniy to'lov vositasi sifatida foydalanish majburiyati o'rnatilishi natijasida yuzaga kelgan [8, 16-b.].

Bundan tashqari, "raqamli valyuta" ta'rifining o'zi, aniqrog'i, unda O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 95-moddasida "Valyuta qimmatliklari deb hisoblanadigan mol-mulk turlari va ular xususida bitimlar tuzish tartibi qonun bilan belgilab qo'yiladi. Valyuta qimmatliklariga mulk huquqi umumiy asoslarda himoya qilinadi", deb belgilangan "raqamli valyuta"ni valyuta qimmatliklari sifatida baholashga fundamental asos sanaladi.

Ko'rib turganimizdek, raqamli aktiv tushunchasi pullik talablar va emissiya qog'ozlari bilan bog'liq bo'lib, raqamli aktivning o'zi ham axborot tizimi ishtirokchilari o'rtasida ayirboshlash jarayoni bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ishtirokchilar to'g'risidagi ma'lumotlar axborot tizimi reyestrda mavjud bo'lib, bu majburiyatga ega shaxsni aniqlash imkonini beradi. Raqamli valyuta esa

mulkiy kategoriya bo'lib, bunda majburiyatga ega shaxs mavjud bo'lmaydi.

Raqamli valyuta muomalasi imkoniyati mustahkamlanganiga qaramay, qonun chiqaruvchi tomonidan bunday muomala tamoyillari va asosiy mezonlari belgilanmagan. Raqamli valyuta muomalasi bilan bog'liq talablarni sud orqali himoya qilish faqat bunday valyutaning mavjudligi deklaratsiya qilingan taqdirda bo'lishi mumkin.

Nazarimizda, raqamli valyutani tartibga solishda qayd etilgan xavotirlar raqamli muhit tushunchalari yetarlicha nazariy ishlab chiqilmaganligi, shuningdek, raqamli valyuta muomalasini davlat tomonidan qay darajada tartibga solinishi mumkinligi bo'yicha xalqaro tajriba mavhumligi bilan bog'liq.

Darhaqiqat, muomala uzoq vaqtdan beri mavjud, ammo tavsiflangan makonda nazorat qilish bo'yicha ta'sirchan mexanizmlar hali taklif qilinmagan. Faoliyatni tartibga solish va nazorat qilish muammosi raqamli muhitning kengayishi sharoitida fuqarolik muomalasining ko'plab sohalari uchun dolzarb [9, 483-b.]. Ayrim tadqiqotchilarning fikricha, aynan davlat hokimiyati organlarining muvofiqlashtirish va o'zaro hamkorlik vazifalari tufayli nazorat jarayonida davlat boshqaruvi samaradorligi ortib boradi [10, 71–75-b.].

Shubhasiz, kelgusi o'n yillikda O'zbekistonda raqamli aktivlarga oid qonunchilikni takomillashtirishning zarurligi tabiiy jarayon sifatida tushuniladi. Mazkur jarayonlarda qonun chiqaruvchi raqamli valyutalar mulk yoki istiqbolda pulga muqobil vosita bo'lishini aniq belgilab olishi lozim. Bularning barchasi raqamli huquqlarni himoya qilish va ularni huquqiy hamda samarali tartibga solish zarurati bilan chambarchas bog'liqdir.

Hozirda jahon amaliyotida "raqamli aktivlar" kategoriyasining yagona ta'rifi ishlab chiqilmagan. Doktrinada "raqamli aktivlar" hodisasini belgilashga urinishlar kam kuzaatiladi. Xususan, raqamli aktivlarning huquqiy maqomi va ularni tartibga solish muammolari M. Perrone [11], J. Beier [12], A. Waller

[13], G. Lastowka [14], K. Sherry [15], J. Chambers [16], G. Ferrera [17], S. Tracy [18], D. Kirk [19], J. Farwell [20] tadqiqotlarida o'rganib chiqilgan.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligida "raqamli aktivlar" tushunchasi belgilanmagan. O'zbek doktrinasida bu hodisaning ta'rif va tavsifi mavjud emas. O'rganilayotgan hodisaning xususiyatlari va mohiyatini tushunish uchun Yevropa davlatlarining doktrinasini va qonunchiligiga murojaat qilish maqsadga muvofiq.

Charles Blazer [21] raqamli aktivlar ta'rifini ularning turlarini sanab o'tish orqali ochib beradi: Microsoft ofis dasturi (masalan, Word, Excel yoki PowerPoint) yordamida yaratilgan hujjatlar; raqamli fotosuratlar; raqamli video; iTunes dagi musiqa. Ushbu muallif "raqamli aktivlar" va "raqamli mulk" kategoriyalarini birxillashtiradi va ushbu hodisalarni "virtual mulk" sifatida ko'rib chiqishni taklif qiladi, jumladan, uning obyektlari tarkibiga veb-sayt, agentning shartnoma tuzish taklifi, kompyuter o'yini personaji va boshqa nomoddiy raqamli tovarlarni kiritadi [21].

Raqamli aktivlarning umumiy ta'rif N. Dosch tomonidan taklif etiladi [22]: "Kompyuteringizda, saqlash qurilmasi yoki veb-saytingizdagi har qanday fayl va har qanday onlayn akkaunt yoki obuna". Bu hodisani tavsiflashda keng yondashuv tarafdori J. Conner o'zining tadqiqotida shunga o'xshash ta'rifni bergan. Ushbu tushuncha tarkibiga foydalanuvchi kompyuteridagi har qanday raqamli fayl, shuningdek, onlayn akkaunt yoki obuna va boshqalarni kiritgan [23].

N. Dosch [23] va J. Conner [23] tomonidan taklif qilingan ta'riflar mavhum xarakterga ega, ammo ular "raqamli aktivlar" tushunchasiga kiruvchi obyektlarning butun xilma-xilligini qamrab olishga imkon beradi.

Endi bevosita "raqamli aktivlar" tushunchasi va uni huquqiy tartibga solish bilan bog'liq xalqaro tajribaga e'tibor qaratsak. Hozirgi vaqtda ko'pgina mamlakatlar qo-

nunchiligida "raqamli aktivlar" hodisasining ta'rif mavjud emas. Biroq AQShning ba'zi shtatlarida bu hodisani belgilashga urinishlar bo'lgan. Ushbu kategoriyaning o'rganish uchun AQShning alohida shtatlari qonunchiligi tahliliga murojaat qilamiz.

Konnektikut shtati qonuni raqamli aktivlar ta'rifiga ega emas, buning o'rniga "elektron pochta hisob yozuvi" atamasi bilan cheklangan – bu elektron pochta xizmati provayderi tomonidan taqdim etilgan elektron pochta xizmati yakuniy foydalanuvchisi tomonidan jo'natilgan yoki qabul qilingan. Ushbu elektron pochta xizmati provayderi tomonidan mazkur xizmat ko'rsatishda odatda saqlangan yoki yozib olingan barcha elektron xabarlar; shuningdek, har qanday boshqa elektron axborot, shu jumladan, billing va to'lov axboroti, boshqa ma'lumotlar elektron pochta xizmati provayderi tomonidan saqlangan yoki yozib olingan, elektron pochta xizmati provayderining yakuniy foydalanuvchisiga taqdim etiladigan elektron pochta xizmatlari bilan bevosita bog'liq bo'lgan" [24].

Virjiniya shtati kodeksida [25] "raqamli aktivlar" negizida analog yoki raqamli foto, serverda, kompyuterda yoki boshqa elektron qurilmada yoki elektron tashuvchida, kompyuter, qurilma va elektron tashuvchi mulk shaklidan hamda raqamli aktivlar masofadan turib saqlanishi mumkinligidan qat'i nazar, saqlanadigan har qanday matn, tasvirlar, multimediya axborot yoki boshqa shaxsiy mulk tushuniladi. "Raqamli aktivlar" ularga kirish uchun zarur bo'lgan har qanday so'zlar, belgilar, kodlar yoki shartnomaviy huquqlarni o'z ichiga oladi.

Men shtati Vasiyatlar va ishonchli boshqaruv ishlari bo'yicha komissiyasining raqamli meros sohasidagi oddiy aktivlarni ishlab chiqish to'g'risidagi topshirig'iga ko'ra, "raqamli aktivlar" deganda elektron shaklda saqlanadigan, axborotni olishga yoki kelajakda saqlanib turishiga imkon beradigan har qanday tashuvchida saqlanadigan axborot,

shu jumladan, (ammo bu bilan cheklanmasdan) hujjatlar, rasmlar, grafiklar, diagrammalar, fotosuratlar, ovoz yozuvlari, tasvirlar va boshqa axborot yoki to'plangan ma'lumotlar tushuniladi" [26].

2013-yil 14-yanvardagi Oregon shtati qonun loyihasi "raqamli aktivlar" batafsil, keng ochib berilgan ta'rifini taklif qiladi [26]. Ushbu qonun loyihasiga muvofiq, raqamli aktivlar o'z ichiga quyidagilarni kiritadi (ammo ular bilan cheklanmaydi): serverda, kompyuterda yoki boshqa jismoniy qurilmada yoki elektron tashuvchida saqlanishidan, raqamli aktivlar saqlanadigan jismoniy qurilma yoki elektron vosita mulki shaklidan qat'i nazar saqlanadigan matn, tasvirlar, multimediya axboroti yoki raqamli shaklda saqlanadigan boshqa mulk.

Mazkur shtatda taklif qilingan loyihaga ko'ra "raqamli aktivlar" quyidagilarni o'z ichiga oladi (ammo ular bilan cheklanmaydi): Raqamli aktivlarga kirish uchun zarur bo'lgan so'zlar, belgilar, kodlar yoki shartnomaviy huquqlar. Bundan tashqari, ushbu qonun loyihasida "raqamli hisob yozuvi" tushunchasi mavjud – "o'z ichiga: elektron pochta, moliyaviy, shaxsiy va boshqa onlayn hisoblarni kiritadi (ammo ular bilan cheklanmaydi)" [26]. Ushbu qonun loyihasida [26], "shaxsiy mulk" o'z ichiga barcha moddiy va nomoddiy mulk.... va raqamli aktivlarni kiritishi to'g'ridan to'g'ri ko'rsatilgan oddiy aktivlar mavjud.

Shunday qilib, "raqamli aktivlar" kategoriyasini talqin qilishning turli xil yondashuvlarini tahlil qilgandan so'ng, bu hodisa faqat kompyuter dasturlari (MicrosoftWord, Excel, yoki PowerPoint) orqali inson tomonidan yaratilgan hujjatlar bilan cheklanmasligi kerak, degan xulosaga kelishimiz mumkin.

N. Dosch [26] to'g'ri ta'kidlaganidek, ushbu tushuncha foydalanuvchiga tegishli bo'lgan barcha domen nomlarini, qonuniy ravishda yuklab olingan har qanday fayllarni (masalan, MP3 musiqa fayllari va filmlar), kirish uchun foydalanuvchi nomi va parol kiri-

tishni talab qiladigan Internet texnologiyalari asosida yaratilgan har qanday shaxsiy hisob yozuvlarni o'z ichiga olishi kerak (masalan, ijtimoiy tarmoq yoki elektron pochta hisob yozuvlari, shuningdek, shaxsiy ma'lumotlarni saqlaydigan har qanday hisob yozuvlar (masalan, onlayn xarid xizmatlari uchun bank hisob yozuvi).

Yuqoridagilarni umumlashtirgan holda shuni ta'kidlash mumkinki, AQShning alohida shtatlari doktrinasi va qonunlarida "raqamli aktivlar" atamasi bilan bir qatorda "raqamli mulk", "virtual mulk", "nomoddiy mulk" kategoriyalari qo'llanadi. Shuni ham aytish joizki, doktrinada raqamli aktivlarni tasniflashning aniq mezonlari ishlab chiqilmagan. Bu, birinchi navbatda, o'rganilayotgan hodisaning xilma-xilligi va shakllarining turlicha ekanligi bilan bog'liq.

Agar "tasniflash" atamasining ma'nosiga murojaat etsak, uning ostida: narsalar, hodisalarning ma'noli tartibi, ularning ayrim muhim belgilariga ko'ra turlarga bo'linishi tushuniladi [27, 786-b.]. Demak, tasnifni ishlab chiqish uchun o'rganilayotgan hodisaning belgilarini ajratib olish kerak.

Raqamli aktivlarning joylashuviga asoslangan holda uning tasnifi sifatida J.C. Beier, S. Porter [28] kompyuterda saqlanadigan raqamli aktivlar; smartfonda saqlangan raqamli aktivlar; saytga yuklangan raqamli aktivlarni ajratadi. Ushbu aktivlarga musiqa, video, tibbiy yozuvlar, soliq hujjatlari, moliyaviy hisobotlar, Shutterfly yoki Flickr saytlarida yoki Dropbox va boshqa shu kabi umumiy bulutli saqlash joylarida saqlanadigan fotosuratlar kiradi. Raqamli aktivlarning muomala sohasiga ko'ra Naomi R. Cahn [28] quyidagi tasniflarga ajratadi: shaxsiy, ijtimoiy media aktivlari, moliyaviy va biznes hisob yozuvlari [29].

Ushbu qayd etilgan tasniflardan ayrimlarining tahliliga e'tibor qarataylik. Shaxsiy aktivlar kompyuter yoki smartfonda saqlanadigan yoki Flickr yoxud Shutterfly kabi veb-saytlarga yuklangan raqamli aktivlarni

o'z ichiga olishi mumkin. Ular fotosuratlar, videolar, elektron pochta yoki playlistlarni o'z ichiga olishi mumkin. Fotoalbomlar shaxsiy qattiq diskda saqlanishi yoki onlayn tizimlar yordamida yaratilishi mumkin.

Elektron shaklda foydalanuvchilar o'zlarining va oila a'zolariga tegishli bo'lgan tibbiy varaqalar va soliq hujjatlarini saqlashlari mumkin. Har bir qayd etilgan raqamli aktiv, qoida tariqasida, turli xil kirish vositalarini talab qiladi: login, parol, kod so'zlari va boshqalar.

Ijtimoiy media aktivlar – Facebook, Twitter va boshqa shunga o'xshash veb-saytlar, shuningdek, elektron pochta hisob yozuvlari orqali foydalanuvchilar o'rtasidagi o'zaro aloqa qilish bilan bog'liq aktivlardir. Ushbu saytlar nafaqat foydalanuvchilar o'rtasidagi muloqot uchun xizmat qilishi, balki fotosuratlar, videolar va boshqa aktivlar uchun saqlov joyi sifatida ham foydalanishi mumkin.

Moliyaviy aktivlarga Internet-banking xizmatiga ulangan to'lov kartalari, PayPal, Amazon va boshqa hisob yozuvlar, eBay, Aliexpress va boshqa shu kabi tovarlarni sotishga ixtisoslashgan saytlardagi hisob yozuvlar bo'lishi mumkin.

Ishchi hisob yozuvlar, ya'ni shaxsning kasbiy faoliyati bilan bog'liq raqamli aktivlar sifatida misol uchun, eBay, Aliexpress sotuvchilari o'zlarining mijozlar bazasini yoki buyurtma va to'lov ma'lumotlarini kompyuterda yoki Dropbox bulut xizmatida saqlashlarni ko'rsatish mumkin. Masalan, yozuvchi o'z yozuvlari ustida ishlash uchun maxsus virtual ofislardan foydalanishi yoki o'zining barcha asarlarini chop etadigan Internet-blogini yuritishi mumkin [29].

Xulosa

Raqamli aktivlarning huquqiy maqomi va ularni tartibga solishning xalqaro tajribasini kompleks tahlil qilish asosida quyidagi ilmiy-nazariy va amaliy xulosalarga kelishimiz mumkin:

Birinchidan, zamonaviy axborot texnologiyalarining eksponensial rivojlanishi, sun'iy

intellekt, blokcheyn, metavers kabi innovatsion texnologiyalarning integratsiyasi va raqamli aktivlarning yangi turlari (NFT, DeFi tokenlari, raqamli kolleksiyalar)ning doimiy paydo bo'lishi "raqamli aktivlar" kategoriyasining universal va statik ta'rifini ishlab chiqishga obyektiv to'siq tug'diradi. Bu holat xalqaro huquqiy amaliyotda funksional va moslashuvchan yondashuvlarni qabul qilishni taqozo etadi.

Ikkinchidan, AQSh, Kanada va Avstraliyada raqamli aktivlarga oid qonunchilik tahlili shuni ko'rsatdiki, ushbu sohadagi normativ hujjatlarning aksariyati dispozitiv tabiatga ega bo'lib, qonun chiqaruvchilar "kelajakda paydo bo'lishi mumkin", "texnologik rivojlanishni hisobga olgan holda" kabi elastik formulirovkalarni qo'llashmoqda. Bunday yondashuv texnologik innovatsiyalarning huquqiy tartibga solish doirasidan chetda qolib ketishining oldini oladi va qonunchilikning istiqbolga mo'ljallanganligini ta'minlaydi.

Uchinchidan, raqamli aktivlar sohasidagi qonunchilik ishlab chiqish xalqaro amaliyotda turli xil institutsional yondashuvlarni yuzaga keltirmoqda. AQShda federal va shtat darajasidagi normativ hujjatlar o'rtasida muvozanatli taqsimot, Yevropa Ittifoqida esa markazlashgan baza (MiCA reglamenti) yaratilgan. Singapur, Shveysariya kabi davlatlar maxsus tartibga solish tizimlarini joriy etgan holda tajribaviy huquqiy mexanizmlarni sinashmoqda.

To'rtinchidan, raqamli aktivlarning turli belgilari bo'yicha (texnik tabiat, iqtisodiy funksiya, huquqiy maqom, saqlash usuli) tasniflash muammosi xalqaro doktrinada yagona yechimga ega emas. Bizningcha, ko'p mezonli tasniflash yondashuvi (multi-criteria approach) eng maqbul hisoblanib, u raqamli aktivlarning mulkiy, qarzdorchilik, korporativ va shaxsiy (неимущественный) huquqlar kategoriyalariga ajratishni nazarda tutadi.

Beshinchidan, raqamli aktivlarga oid xalqaro huquqiy doktrina tahlili ularning "gibrid tabiati"ni ochib beradi: ular bir paytning

o'zida moddiy mulk belgilari (egalik, foydalalanish, tasarruf), intellektual mulk elementlari va moliyaviy instrumentlar xususiyatlarini o'zida mujassam etadi. Bu holat klassik sivilistik kategoriyalarni qayta ko'rib chiqishni va yangi huquqiy konstruksiyalarni ishlab chiqishni talab qiladi.

Oltinchidan, O'zbekiston Respublikasining amaldagi qonunchiligi raqamli aktivlarni tartibga solishda quyidagi sistemaviy bo'shliqlarga ega: a) "raqamli aktivlar" tushunchasining qonuniy ta'rifi mavjud emasligi; b) raqamli aktivlarning mulk huquqi obyekt sifatidagi maqomini belgilovchi normativ baza yetishmasligi; d) raqamli aktivlar bilan muomala tartibi va ular ustidan huquqlarni himoya qilish mexanizmlarining ishlab chiqilmaganligi; e) raqamli meros va raqamli aktivlarni meros qilib olish masalalarining tartibga solinmaganligi.

Yettinchidan, xalqaro tajriba va nazariy tadqiqotlar asosida O'zbekiston qonunchiligi uchun raqamli aktivlarning quyidagi ta'rifini taklif qilishimiz mumkin: "Raqamli aktivlar – elektron-raqamli shaklda kodlangan, axborot tizimlarida saqlanadigan,

identifikatsiyalanadigan va shaxsga tegishli bo'lgan mulkiy va nomulkiy huquqlarni ifodalovchi, iqtisodiy qiymat tashuvchi hamda yuridik jihatdan himoyalangan axborot resurslari".

Sakkizinchidan, milliy qonunchilikni takomillashtirish maqsadida raqamli aktivlarning quyidagi tasnifini joriy etish maqsadga muvofiq: a) raqamli moliyaviy aktivlar (kriptovalyutalar, steyblkoinlar, raqamli qimmatli qog'ozlar); b) raqamli intellektual mulk (NFT, raqamli kontent, dasturiy ta'minot); d) raqamli shaxsiy ma'lumotlar va hisob yozuvlari; e) raqamli ishchi aktivlar (korporativ ma'lumotlar bazasi, raqamli infratuzilma elementlari).

To'qqizinchidan, raqamli aktivlar sohasidagi huquqiy tartibga solishni ishlab chiqishda xalqaro standartlar va ilg'or tajribalarni hisobga olgan holda, milliy iqtisodiy manfaatlar va huquqiy an'analarni saqlash prinsipiga asoslangan mutavozin yondashuvni qo'llash zarur. Bu jarayon bosqichma-bosqich amalga oshirilishi va doimiy monitoring hamda baholashni nazarda tutishi lozim.

REFERENCES

1. Savitskaya K.D. Tsifrovyye aktivy: teoriya i pravovoye regulirovaniye na primere Soyedinennykh Shtatov Ameriki [Digital assets: theory and legal regulation on the example of the United States of America]. *Bulletin of Polotsk State University. Series D, Economic and Legal Sciences*, 2015, pp. 75–77.
2. Yegorova M.A., Blazheyev V.V. Tsifrovoye pravo [Digital Law]. Moscow, Avenue Publ., 2020, p. 640.
3. Aleksandrova N.S. Sootnosheniye ponyatiy «tsifrovyye prava», «tsifrovaya valyuta» i «tsifrovoy finansovyy aktiv» [The relationship between the concepts of "digital rights", "digital currency" and "digital financial asset"]. *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2021, vol. 6, pp. 28–31.
4. Rozhkova M.A. Yavlyayetsya li tsifrovoye pravo otrasl'yu prava i nuzhno li ozhidat' poyavleniya Tsifrovogo kodeksa? [Is digital law a branch of law and should we expect the emergence of a Digital Code?]. *Economy and Law*, 2020, vol. 4, pp. 3–13.
5. Savel'yev A.I. Kriptovalyuty v sisteme ob'yektov grazhdanskikh prav [Cryptocurrencies in the system of civil rights objects]. *Law*, 2017, vol. 8, pp. 136–154.

6. Gavrilov V.N., Rafikov R.M. Kriptoalyuta kak ob"yekt grazhdanskikh prav v zakonodatel'stve Rossii i ryada zarubezhnykh gosudarstv [Cryptocurrency as an object of civil rights in the legislation of Russia and a number of foreign countries]. *VEPS*, 2019, vol. 1, pp. 51–57. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/kriptoalyuta-kak-obekt-grazhdanskikh-prav-v-zakonodatelstve-rossii-i-ryada-zarubezhnyh-gosudarstv>
7. Aleksandrova N.S. Sootnosheniye ponyatiy «tsifrovyye prava», «tsifrovaya valyuta» i «tsifrovoy finansovyy aktiv» [The relationship between the concepts of “digital rights”, “digital currency” and “digital financial asset”]. *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2021, vol. 6, pp. 28–31.
8. Kucherov I.I. Zakonnoye platezhnoye sredstvo kak kategoriya finansovogo prava [Legal tender as a category of financial law]. *Journal of Russian Law*, 2014, vol. 8 (212), pp. 31–47.
9. Agnessa O.I., Ludmila A.Ch., Tatyana V.D. Legal realisation of information technology activities of the government-owned corporations: automation of management and control. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 2019, vol. 483, iss. 1.
10. Mailyan S.S., Mironov A.L. Nekotoryye voprosy po povysheniyu effektivnosti gosudarstvennogo upravleniya [Some issues on improving the efficiency of public administration]. *Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*, 2014, vol. 9. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/nekotorye-voprosy-po-povysheniyueffektivnosti-gosudarstvennogo-upravleniya>
11. Perrone M. What happens when we die: estate planning of digital assets. *CommLaw Conspectus Publ.*, 2012, vol. 21. Available at: <http://commlaw.cua.edu/res/docs/21-1/Perrone.pdf>.
12. Beier J.C., Porter S. The Digital Asset Dilemma. *NYSBA Trusts and Estates Law Section Newsletter*, 2013, vol. 46, no. 2. Available at: http://www.mcglawyer.com/pdf_files/TrustsandEstatesSummer2013.pdf
13. Moncur W., Waller A. Digital Inheritance. *RCUK Digital Futures Publ.*, 2010. Available at: <http://www.computing.dundee.ac.uk/staff/wmoncur/publications/2010-rcuk-digital-Futures.pdf>
14. Lastowka G., Hall T. Living and Dying in a Virtual World. 2013. Available at: <http://lastowka.rutgers.edu/files/2013/10/Lastowka.pdf>
15. Sherry K. What Happens to Our Facebook Accounts When We Die?: Probate Versus Policy and the Fate of Social-Media Assets Postmortem. 2012, vol. 40. Available at: <http://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1726&context=plr>
16. Chambers J. Family Gets GI's E-Mail. 2005. Available at: www.justinellsworth.net/email/detnewsapr.htm
17. Darrow J.J., Ferrera G.R. Email Is Forever. Or Is It? 2008, vol. 11, pp. 10, 1, 18. Available at: <http://www.digitalestateplanning.com/>
18. Tracy S. Family, lawmakers push for Facebook changes following son's suicide. 2013. Available at: <http://wtvr.com>
19. Kirk D.S. On human remains: Values and practice in the home archiving of cherished objects. *Hum. Interact*, 2013, vol. 17 (3), pp. 1–43. DOI: 10.1145/1806923.1806924.
20. Farwell J. Death & digital data: What happens to what you leave behind? *Computers & Electronics*, 2007, vol. 18(9), pp. 33–35
21. Blazer C. The Five Indicia of Virtual Property (discussing the “five indicia” for determining what is a legally protectable digital asset). 2006. Available at: http://law.unh.edu/assets/images/uploads/publications/pierce-law-review-vol05-no1-blazer_1.pdf
22. Dosch N. Over View of Digital Assets: Defining Digital Assets for the Legal Community. 2010. Available at: <http://www.digitalestateplanning.com/>
23. Conner J. Digital Life After Death: The Issue of Planning for a Person's Digital Assets After Death. *Est. Plan. & Cmty. Prop. LJ Publ.*, 2010, vol. 3, p. 301. Available at: <http://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/epcplj3&div=18&id=&page=>

24. Act concerning access to decedents' electronic mail accounts: Senate Bill № 262 Public Act, June 24, 2005, no. 05-136. Available at: <http://www.cga.ct.gov/2005/act/Pa/2005PA-00136-R00SB-00262-PA.htm>

25. Resolve, to Study the Issue of Inheritance of Digital Assets House of Representatives: Legislative Document № 850 (HP 601), March 5, 2013. State of Maine Legislature. Available at: <http://www.mainelegislature.org/legis/bills/getPDF.asp?paper=HP0601&item=1&snum=126>

26. Relating to digital property: Senate Bill, January 14, 2013, no. 54. Oregon State Legislature 2012. Available at: <https://olis.leg.state.or.us/liz/2013R1/Downloads/MeasureDocument/SB54/Introduced>

27. Arsen'yevym K.K., Petrushevskim F.F. Klassifikatsiya. Entsiklopedicheskiy slovar' Brokgauza i Yefrona [Classification. Brockhaus and Efron Encyclopedic Dictionary]. St. Petersburg, Semenovskaya Typography Publ., 1904 vol. 82, p. 1058.

28. Tracy S. Family, lawmakers push for Facebook changes following son's suicide. 2013. Available at: <http://wtvr.com>.

29. Cahn N. Postmortem Life On-line. *Probate & Property*, 2011, vol. 25, no. 4, p. 36. Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2026628

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 4-SON

VOLUME 5 / ISSUE 4 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.4.